

Een meditatie en enkele reflecties op de 'ik geloof-overdenkingen' van de 51 KOZD-kunstenaars die exposeerden in de Bakenesserkerk te Haarlem van 1 t/m 29 maart 2009.

Jurjen Beumer

1. Een korte meditatie

Beste kunstenaars. Prachtig, die mooie teksten van jullie over 'ik geloof'. Als motiverende ondertitels bij jullie schilderijen. Ik heb gekeken en gelezen, opnieuw gelezen en me laten inspireren. Ik lees er hartstocht in, passie, de drive van waaruit jullie kunst maken. Iets (wat is het?) dat van binnenuit opborrelt en dan via jullie opeens op het doek staat. Als het schilderij, de afbeelding of het sculptuur klaar is (hoe het komt is een geheim) ben je ontroerd, je ogen worden vochtig en nat, zoals de laatste streek verf op het doek nog nat is. Hartstocht, drive, passie. Het laatste woord, passie, betekent lijden (patior). Nee, je krijgt je inspiratie niet voor niets, het kost je bloed, zweet en tranen. De hoogten en diepten hiervan horen we deze dagen veelvuldig in de Mattheus-Passie. De grote kunstenaar J.S. Bach - in ongekend mooie toonaarden laat hij de verwondering klinken, én de angst - de opgang én de neergang. Jouw en mijn leven: het is een geschenk, maar owee, wat valt ons dat geschenk vaak uit handen. Dan staan we berooid. Daarom hebben we elkaar als mensen zo bitter hard nodig. Geen passie zonder compassie, hier ligt het hart van ons werk bij Stem in de Stad. De kunstenaar weet dat, kent het Himmelhoek jauchzend en het zum Tode betrübt als geen ander. Als ik hier zo rondloop dan zie ik het, als ik zelf schrijf ervaar ik het, het is precies op die grens tussen alles of niets dat kunst geboren wordt. Je wilde je kwast en je verf al in een hoek gooien, het huilen stond je nader dan het lachen, maar opeens kroop het levens-elixer in je omhoog en je begon opnieuw. Je kwam voorbij jezelf, wat in je sluimerde greep zijn of haar kans. Alsof iemand anders je hand bewoog, alsof je slechts een medium was. Veel kunstenaars schrijven zo over hun ervaringen. Zo komt kunst tot stand denk ik, in een worsteling op de grens. In deze tentoonstelling door jullie samengevat in de twee woorden 'ik geloof'. Eigenlijk is het één woord in het oude Latijn, 'credo'.

2. 'Ik geloof ..' De teksten zelf, een kleine rondgang

Losse woorden en begrippen kwamen uit jullie woorden en teksten bij me binnen. Sommige woorden staat er diverse keren. Daar let de exegeet speciaal op. Ik noem: zoeken, vermoeden, vertrouwen, wachten, ziel, verwondering, taal, symbolen ... etc. Spirituele woorden, neergezet in gedichten, in korte statements, in aforismen of levensspreuken. Het 'ik geloof' waaiert door de pagina's uiteen in opvattingen, meningen, beschouwingen, losse zinnen, dromen, visioenen. De ene wil het 'ik geloof' vooral met twee benen op de grond houden ('ik geloof in deze wereld', p4), de ander geeft zijn of haar 'ik geloof' een grotere actieradius ('ik Geloof in het mysterie dat mensen drijft dingen te scheppen', p.7). De een associeert 'ik geloof' met hét geloof (met religie) en wijst dat af ('Geloof is het legitieme excuus anderen te vernederen ...' p.2), de ander zegt juist: 'ik geloof in God / ik geloof in de liefde', p.13). Allemaal tenslotte zetten jullie het 'ik geloof' in relatie tot jullie kunstuitingen, meestal in tijd en ruimte. Bijvoorbeeld: 'ik geloof' in relatie met de tijd ('ik geloof in tijd ... de ritmische reis van kleur en compositie ...' p.8) of met een lijn ('voor mij is de lijn heel belangrijk. Hij geeft ritme en houvast, maar duidt ook op het koord waarop ik mijn evenwicht bewaar.' p. 15). Mooi al die invalshoeken, mooi al die verbeeldingen van het denken, voelen en ervaren hier in dit oude Godshuis.

3. Geloven, wat is dat?

De tweede observatie is iets theoretischer. Ik weet niet of het jullie is opgevallen. Er zijn namelijk teksten die spreken over geloven als een, 'ik geloof dat ...', terwijl anderzijds een serie teksten spreekt over 'ik geloof in ...'. Het zou interessant zijn om de herkomst van de verschillende auteurs op dit punt na te gaan. Of men een religieus-kerkelijke achtergrond heeft of niet. Als je dat wél hebt denk ik, dat je meer geneigd bent te zeggen 'ik geloof in ...'. Sta je wat verder van die kerkelijke

traditie af, dan zul je meer zeggen 'ik geloof *dat* ...' denk ik. Ik weet dat niet zeker, het zou een mooi thema voor een bezinningsweekend zijn.

Voorbeelden: 'Ik geloof *dat* er meer is tussen de zon en de maan ...' (11) 'Ik geloof *dat* schilderen voor mij een soort vrijen is. Maar ik geloof niet *dat* vrijen iets met schilderen te maken heeft. (13). 'Ik geloof / *Dat* de molen altijd zal draaien / In ja, neen, en toch.' (14) 'Ik geloof, *dat* wat is nog komen zal / Op de morgen van de gedachte zal het zijn. (15) De laatste twee 'spreuken' zouden niet misstaan in de oude Chinese taoïstische tradities.

Je merkt, de ik geloof *dát*-zinnen zijn beschouwend, ze gaan nog niet over iets concreets, maar gaan er reflexief aan vooraf, het is een beschouwende voorfase op wat volgen gaat. De ik geloof *ín*-zinnen zijn concreet en luiden zo: 'ik geloof in het toeval (1), in het Licht (3), in kleur en structuur (4), in de veelheid van beelden (4) etc.

In de theologie en de filosofie wordt ook, al vanaf heel vroeg (bij Augustinus, 4de eeuw), dit onderscheid tussen ik geloof dat ... en ik geloof in ... gemaakt. ¹ Jullie kunnen je voorstellen dat vooral het '*gelooven in ...*' nogal wat ellende heeft opgeleverd, omdat men in is-zinnen God, Allah, Jezus, Mohammed, de Kerk etc probeerde te omschrijven, dus *vást* te leggen. De tegenstanders van dir vast-leggen zijn vooral de mystici en de geestelijke schrijvers, de grote geloofs-kunstenaars van door de eeuwen heen. Heel spannende figuren zijn het, over enkele van deze geestelijke denkers schreef ik een biografie. ² Zij zeiden; denk nu niet dat je het Geheim, de passie, het onuitsprekelijke, het alles-overstijgende kunt vastleggen. ³ Dat lukt je niet, dat moet je niet willen, dan plat je de werkelijkheid af. Dat nu precies weet ook elke scheppende kunstenaar. Het object - dat wat je ziet - is niet te vangen. Alles wat ik maak en uitbeeld is interpretatie. De sterrennacht van Van Gogh laat je duizelen van haar schoonheid. Als ik er naar kijk, begrijp ik nog beter, *ánders*, de kosmische dans van de sterren en de maan. Waarmee ik op mijn derde punt kom.

4. De klassieke *deugden*; het *ware*, het *goede* en het *schone*

De kunstenaar voegt waarheid aan de werkelijkheid toe, een waarheid die diep in de werkelijkheid ligt verscholen. Ik zag hier ergens een schilderij van de Vijfhoek. Het is geen abstract kunstwerk, maar ook dan geldt: zo ziet deze schilderes de Vijfhoek, zo *wíl* de schilderes de Vijfhoek *zién*, zo wil de

¹ 'Geloof in deze zin (dus: als geloofde en te geloven geloofswaarheden) noemde Augustinus: *fides quae creditur*. Daarvan onderscheidde hij vervolgens geloof in de betekenis van geloven (als acte). Voor geloof in deze zin reserveerde hij de term *fides qua creditur*.' (...) Op een globale noemer gebracht: geloven in eigenlijke zin is het gevoel van vertrouwen, de acte van zichzelf grondvesten, resp. grond onder de voeten krijgen: *fides qua creditur*; en heel het complex van de *fides quae* is neerslag van wat mensen bij deze act gevoeld en ervaren hebben.' H.M. Kuitert, *Wat heet geloven. Structuur en herkomst van de christelijke geloofsuitspraken*, Baarn 1977, p. 31 en 38.

² Jurjen Beumer, *De langste reis is de reis naar binnen. Het politiek-mystieke leven van Dag Hammarskjöld*, Kampen 2007, 5^e druk. Inderdaad, hij was de toenmalige secretaris-generaal van de Verenigde Naties (1905 - 1061). Jurjen Beumer, *Onrustig zoeken naar God. De spiritualiteit van Henri Nouwen*, Tiel 2007, 4de druk.

³ Toch, we worden dromers zonder realiteitszin als we vanuit de beschouwing niet de stap naar de concrete werkelijkheid willen of durven maken.

schilderes de Vijfhoek hebben. Haar waarheid wordt opgediept uit wat er ligt en zo scheidt zij haar eigen werkelijkheid. Kunst-theorieën gaan over deze processen en interpretaties. De drie grote, klassieke deugden gaan over *het ware, het goede en het schone*. Ze horen bij elkaar. De scheppende kunstenaar richt zich op het schone, hij of zij voegt schoonheid toe aan de werkelijkheid. En als die werkelijkheid zich voordoet als schoon en perfect 'aus Blut und Boden' (zoals in de nazitijd), dan zal de kunst *entartet* zijn. Dat is dan haar ethische (het goede) en rechtvaardige opdracht (het ware).

6. *Mijn geloof en de 'grote Kunstenaar'*

Waarheid toevoegen aan de werkelijkheid is een creatief proces waarbij de kunst haar bondgenoten zoekt: t.w. de filosofie, die nooit ophoudt de werkelijkheid uiteen te leggen en te interpreteren, en de theologie (vroeger één met de filosofie) die diepgang aan de werkelijkheid toevoegt, geloof dat zelfs tot achter de werkelijkheid wil doordringen omdat daar de grote Kunstenaar aan het werk is. Deze grote Kunstenaar, zegt de gelovige, schept uit het niets - creatio ex nihilo - : uit dat *niets* van woest en ledig (Genesis 1) komt *iets* te voorschijn - jij en ik, een bonte stoet van mensen op weg naar echte menselijkheid. Mens-zijn is ook altijd mens-wording. Kunst, filosofie en theologie (religie) beogen denk ik, op onderscheiden wijze hetzelfde, d.i. het goede leven in de stad voor elk menskind. Zo verwoorden we bij 'Stem in de Stad' onze visie.

6.. De mens in orde brengen.

Tot slot een klein verhaaltje van Adolfo Esquivel, een schrijver uit Argentinië. Het heet: *De wereld verbeteren*. 'Een bekwame onderzoeker zit in zijn bureau te werken aan een project om de wereld te verbeteren, als plots zijn dochtertje van vijf jaar binnenkomt. 'Ik wil spelen', zegt ze. Maar de man antwoordt dat hij geen tijd heeft en dat ze hem moet laten verder werken.

Na wat aandringen geeft het dochtertje toe en verandert van tactiek. 'Laat mij dan helpen, zodat je vlugger klaar bent met de wereld te verbeteren', zegt ze.

De man is vertederd en zoekt een oplossing. Hij vindt in een tijdschrift een wereldkaart, scheurt die aan stukken en geeft alles aan zijn dochtertje met de opdracht dat zij de wereld opnieuw in orde moet brengen. Hij hoopt zo de rest van de dag van haar af te zijn, aangezien hij weet dat zijn dochter nog te klein is en het beeld van de wereldkaart niet kent.

Maar na een kwartiertje komt ze fier terug met de wereldkaart netjes aaneengeplakt. 'Klaar', roept ze uit. 'Hoe heb je dat gedaan?', vraagt de papa verbaasd. 'Simpel', zegt het meisje, Toen je het blad uit het tijdschrift scheurde, zag ik dat er op de achterkant een foto van een mens stond. Toen ik de wereld niet ineen kon puzzelen, heb ik alle stukken omgedraaid en eerst 'de mens in orde gebracht'. Toen ik daarna het blad omdraaide, zag ik dat de wereld ook in orde was!'

Dr. Jurjen Beumer is pastor en directeur van Stem in de Stad, het oecumenisch-diaconaal centrum) aan de Nieuwe Groenmarkt in hartje Haarlem (www.stemindestad.nl). Hij is auteur van meerdere boeken op het gebied van spiritualiteit en maatschappelijke betrokkenheid.

Haarlem, 5-04-09 / kozd-5-04-09 / dir art